Ο μύθος περί ξένων επιδράσεων σε έργα του Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου (π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 19 Αυγούστου, 2019

Ὁ λόγος γιά τήν χρήση δυτικῶν πηγῶν ἀπό τόν ἅγιο Νικόδημο, παλαιότερα τουλάχιστον, ἦταν εὐρύτατος. Συνεχίζεται δέ καί σήμερα ἀπό ἐκείνους, πού δέν παρακολουθοῦν τήν πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καί ἀγνοοῦν τά νεώτερα πορίσματά της. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐκεῖνοι, πού παρασύρονται ἀπό τήν γλώσσα τοῦ Ἁγίου καί καταλήγουν σέ ἀνέρειστα συμπεράσματα. Δυτικές ἐπιδράσεις στόν ἅγιο Νικόδημο δέχθηκε καί ἕνας ἀπό τούς ἐγκυρότερους ἐρευνητές του, ὁ γερμανός ἰησουΐτης Gerhard Podskalky1, ἀπό τόν ὁποῖο ἔχουν ἐπηρεαστεῖ καί Ἕλληνες συγγραφεῖς.

1. Γίνεται λόγος γιά ἐμμεσες ἐπιδράσεις στόν ἅγιο Νικόδημο, μέ ἀναφορά στά ἔργα του «Ἐξομολογητάριον»(1794) καί «Χρηστοήθεια»(1803)2. Στή διάρκεια τῆς δουλείας κυκλοφοροῦσαν διάφορα «Ἐξομολογητάρια» (Ὁδηγός Ἐξομολόγου καί Ἐξομολογουμένου), Ἑλληνικά καί Ξένα3. Στά δεύτερα ἀνῆκαν καί τά μεταφρασμένα ἀπό τά ἰταλικά ἔργα τοῦ Paolo Segneri «Ὁ Μετανοῶν διδασκόμενος»4 καί «Ὁ Πνευματικός διδασκόμενος»5, πού θεωρήθηκαν ὡς πηγή τοῦ Νικοδήμου. Ἀναδύεται ὅμως τό κρίσιμο ἐρώτημα: Τό «Ἐξομολογητάριον» συνετάχθη μετά τήν ἐνασχόληση τοῦ Νικοδήμου μέ τά συγγράμματα τοῦ ἁγίου Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου6, ἄρα σέ κλίμα καθαρά ἡσυχαστικό-φιλοκαλικό, στό ὁποῖο μόνιμα ἐκινεῖτο ὁ Ἅγιος. Γιατί, λοιπόν, νά καταφύγει σέ παπικῆς προελεύσεως πηγές;

2. Γίνεται ὅμως λόγος καί γιά ἄμεσες ἐπιδράσεις, σχετικά με τά ἔργα τοῦ Νικοδήμου «Ἀόρατος Πόλεμος»(1795)7 καί «Γυμνάσματα Πνευματικά»(1800)8, πού θεωροῦνται ἀντιγραφή ὁμοτίτλων δυτικῶν προτύπων. Ἡ περί ἰταλικῶν προτύπων ἐκδοχή, τά ὁποῖα μάλιστα ἐπέλεξε ὁ ἴδιος ὁ Νικόδημος, ὁδήγησε σέ τερατώδεις ὑποθέσεις στό παρελθόν. Ἡ θέση ὅμως αὐτή ἔχει πιά ξεπεραστεῖ. Αὐτό δέ ὀφείλεται στήν ὁριακή παρέμβαση τοῦ ἐγκριτου ἱστορικοῦ-φιλολόγου κ. Ἐμμανουήλ Φραγκίσκου9, ὁ ὁποῖος ἐξέτασε ἐκτενῶς τό πρόβλημα, καταλήγοντας στό συμπέρασμα, ὅτι «ἡ σχηματισμένη ὡς τώρα εἰκόνα γιά τή σχέση τοῦ Νικοδήμου Ἁγιορείτη μέ κείμενα τῶν Scupoli καί Pinamonti καί πέρα ἀπό αὐτό, γιά τήν ἐπίδραση τοῦ καθολικισμοῦ στό ἔργο του, ἔρχεται νά ἀλλάξει ριζικά. Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ σχέση αὐτή ὑπῆρξε τελικά ἔμμεση»10. Ἀλλά καί τό ἐπίθετο «ἔμμεση» ἔχει τήν ἐξήγησή του.

Πρῶτο σημαντικό δεδομένο εἶναι ὅτι ὁ Ἅγιος δέν γνώριζε ἰταλικά. Τά δύο ἰταλικά

ἔργα μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά ἀπό τόν «καγκελλάριο»-Γραμματέα τῆς Κοινότητας τῆς Πάτμου, Ἐμμανουήλ ἢ Μανουήλ Ρωμανίτη, κριτικῆς καταγωγῆς, πού πέθανε μετά τό 1758 ἢ 1762. Ὁ Ἅγιος Μακάριος (1741-1805), ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Κολλυβαδικῆς Ὁμάδος καί «ἐργοδιώκτης» τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, βρίσκοντας ἐνδιαφέροντα, ἀπό πλευρᾶς θεμάτων, τά ἔργα αὐτά, θεώρησε καλό νά δώσει ἀντίγραφα τῶν μεταφράσεων τοῦ Ρωμανίτη στόν Νικόδημο, ὡς ταλαντοῦχο Θεολόγο τοῦ Κολλυβαδικοῦ Κινήματος11, γιά νά ἐμπνευσθεῖ ἀνάλογες συγγραφές γιά τό Ὀρθόδοξο Πλήρωμα.

Ὁ Νικόδημος, παίρνοντας ἀφορμή ἀπό τίς μεταφράσεις τοῦ Ρωμανίτη, συνέγραψε τά ὁμότιτλα ἔργα του, κατά πολύ ἐκτενέστερα τῶν μεταφράσεων, καί τό σημαντικότερο προσφέροντας στή θέση ἐκείνων ἔργα ὀρθόδοξα. Ὅ,τι προσλαμβάνει ἀπό τόν Ρωμανίτη ὀρθοδοξοποιεῖται, φέροντας τήν σφραγίδα τῆς πατερικότητας, διότι πάντα καταφεύγει σέ πατερικές πηγές12. Τό «Ἐξομολογητάριον» λ.χ. στηρίζεται ἰδιαίτερα στούς 38 Κανόνες τοῦ πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου Δ΄ τοῦ Νηστευτοῦ (+595)13 καί στά 17 Ἐπιτίμιά του, πού εἶχαν σωθεῖ σέ ἁγιορείτικα χειρόγραφα. Τό πολυσχολιαζόμενο ὅμως σχολαστικό ὕφος τοῦ ἔργου τοῦ Νικοδήμου δέν ὀφείλεται τόσο στή δυτική ἐπίδραση, γιατί ἦταν σύμπτωμα γενικότερο τῆς ἐποχῆς, ὅσο στό ἔργο τοῦ Ἰωάννου Νηστευτοῦ, πού ἐπηρέαζε τήν ὀρθόδοξη ποιμαντική πράξη, κυρίως δέ στή διάρκεια τῆς δουλείας.

3. Ἄς ἔλθουμε ὅμως εἰδικότερα στή γλώσσα τοῦ Νικοδήμου. Ἔχουν διατυπωθεῖ δύο θέσεις,ἡ μία τοῦ π. Θεοκλήτου Διονυσιάτη14 καί ἡ ἄλλη τοῦ Καθηγητῆ Χρήστου Γιανναρᾶ15, διαμετρικά ἀντίθετες μεταξύ τους. Γιά τόν ἁγιορείτη Μοναχό ὁ Νικόδημος εἶναι «*ἐξομολόγος, οὗτινος τό τάλαντον σπανιώτατον*», «*δεινός ἑρμηνευτής Ἐπιτιμίων τῶν ἱερῶν Κανόνων, πατρικώτατος κῆρυξ τῆς μετανοίας, γλυκύς καί κατανυκτικός ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ περί μετανοίας, ἐξομολογήσεως καί συγγνώμης μυστηρίου*». Ὁ κ. Γιανναρᾶς, ἀντίθετα, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἅγιος συντελεῖ στό «νά διαρρηγνύει (πλῆθος ἀνθρώπων) τή σχέση του μέ τήν Ἐκκλησία, ὕστερα ἀπό μία καί μόνη ἔστω ἐμπειρία τραυματικῆς ἐξομολογήσεως μέ τίς προδιαγραφές τῆς δικανικῆς συναλλαγῆς». Ὁ Θεός τοῦ Αὐγουστίνου –συνεχίζει- τοῦ Ἀνσέλμου καί τοῦ Νικοδήμου, ὁ τρομοκράτης Θεός τῶν σαδιστικῶν ἀπαιτήσεων δικαιοσύνης δέν ἐνδιαφέρει τόν ἄνθρωπον»16.

Ἡ γλώσσα τοῦ ἁγίου Νικοδήμου χαρακτηρίζεται σχολαστική καί εὐσεβιστική, κάτι πού σέ μεγάλο βαθμό εἶναι αἰσθητό. Ὁ ἱστορικός ἀναχρονισμός ὅμως, ἡ ἀντιμετώπιση δηλαδή μέ σημερινά κριτήρια θεμάτων τοῦ παρελθόντος, δέν ὁδηγεῖ σέ ὀρθά συμπεράσματα. Τά ἔργα τοῦ ἁγίου Νικοδήμου εἶναι καί αὐτά τέκνα τῆς ἐποχῆς τους, γλωσσικά καί ὑφολογικά. Δέν παύουν ὅμως νά εἶναι πνευματικά καί ποιμαντικά. Ὁ Ἅγιος καταφεύγει στόν Ἰωάννη Νηστευτή, διότι ἔδωσε ἕνα νέο μέτρο στήν διαδικασία τῆς Μετανοίας, συντομεύοντας τήν διάρκεια τῆς ἀποχῆς ἀπό τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί τονίζοντας περισσότερο τόν ἀσκητικό κανόνα.

Αὐτό προβάλλει καί ὁ Νικόδημος γιά νά βοηθήσει τούς πιστούς, ὥστε νά μή ἀπομακρυνθοῦν καί ἀποκοποῦν ἀπό τό Μυστήριο. Ἄλλες οἱ προϋποθέσεις τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητας μέ τίς τάξεις τῶν «μετανοούντων» καί «προσκλαιόντων», καί ἄλλες ἐκεῖνες τῆς ἐποχῆς τοῦ Νικοδήμου. Προσφέρει, συνεπῶς τήν ποιμαντική τῆς πατερικῆς παράδοσης μέ τά μέσα τῆς ἐποχῆς του. Ἄλλωστε, ἀπευθύνεται στό εὐρύ λαϊκό στρῶμα, λαμβάνοντας ὑπόψει τήν δεκτικότητά του. Κάτι ἀναλογο (πρέπει νά) γίνεται καί σήμερα. Ἡ ἀποκρουστική γιά κάποιους «περιπτωσιολογία» τοῦ Νηστευτῆ καί τοῦ Νικοδήμου βοηθεῖ τόν ἐλάχιστα κατηχημένο πιστό νά ἀντιληφθεῖ τίς διαστάσεις καί τήν δυναμική τῆς ἁμαρτίας. Αὐτό τό ἀντιμετωπίζουμε ὡς Κληρικοί καί σήμερα. Ἡ πνευματική δέ κατάσταση τότε τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦταν πολύ χαμηλή, ὅπως ἀναπτύσσει ὁ Ἅγιος στήν «Χρηστοήθεια». Δέν χάνεται ὅμως ἡ πατερική προοπτική στήν ποιμαντική τοῦ Νικοδήμου. Καί συγκεκριμένα: Ὁ ὅρος «ἱκανοποίηση» (Satisfactiotoῦ Ἀνσέλμου, +1109)17 ἀπαντᾶ συχνά στόν Νικόδημο καί γι’ αὐτό παρασύρει σέ ἀκρισίες. Ἡ συστηματική ὅμως μελέτη τῶν κειμένων του ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ ὅρος αὐτός δέν σημαίνει τήν «ἐκδικητική διάθεση κάποιου ἀτεγκτου Θεοῦ», ἀλλά συνδέεται μέ τόν «Κανόνα» τοῦ μετανοοῦντος καί τήν ἐκπλήρωσή του. Ὁ ὅρος «ἱκανοποίηση» δέν ἀναφέρεται σέ κάποια «σαδιστική αὐθεντία», ἀλλά δηλώνει τήν «εὐαρέστηση» καί τήν «χαρά» τοῦ Θεοῦ ὡς «ἰατροῦ τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων ἡμῶν»18 γιά τήν λήψη τῶν πνευματικῶν φαρμάκων ἀπό τόν μετανοοῦντα. Τήν ἀποδοχή, δηλαδή, καί ἐκτέλεση τῆς συνταγῆς τοῦ θεράποντος ἰατροῦ του, τοῦ Πνευματικοῦ, καί στήν οὐσία τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δυτική «Satisfactio» δηλώνει τήν ἐκδικητική καί τιμωρητική στάση τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι στόν ἁμαρτωλό γιά τήν τρωθεῖσα ἀξιοπρέπειά του. Στόν Νικόδημο, ἀντίθετα, εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί εὐαρέστησής του γιά τή θεραπεία τοῦ τέκνου του. Ταυτίζεται, ἔτσι, μέ τούς ὅρους εὐαρεστεῖν καί εὐαρέστηση, κατά τό Ἑβρ. 11,5-619: «χωρίς τῆς πίστεως (τῆς πλήρους δηλαδή παραδόσεως τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό) ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι». (Πρβλ. Ρωμ. 14, 18). Ἡ Ἱκανοποίηση» δέ κατά τόν Νικόδημο εἶναι διπλῆ, σωματική καί πνευματική. Σωματική εἶναι ἡ νηστεία, οἱ γονυκλισίες, ἡ ἐλεημοσύνη. Πνευματική δέ ἡ «κατανυκτική προσευχή» (ἡ «Εὐχή»).

Ἡ σχέση, λοιπόν, τοῦ Νικοδήμου μέ τήν δυτική δικανική θεωρία εἶναι μόνο λεκτική καί αὐτό κατ’ ἀνάγκη, διότι οἱ ὅροι αὐτοί εἶχαν εἰσέλθει στό λεξιλόγιο τῶν Ἑλλήνων. Καί εἶναι γεγονός ὅτι στά κείμενά του ἀπαντοῦν φράσεις, ὅπως «ἄπειρος ὕβρις», «ἄπειρος πληρωμή», «ὀργή τοῦ Θεοῦ». Ἔχουν ὅμως ὀρθόδοξο νόημα. Ἂν ἀπομονωθοῦν, νοοῦνται δικανικά, ἀνατρέποντας τήν λειτουργία τῆς θείας ἀγάπης, κατά τά Ἰω. 3,16 καί Ρωμ. 5,8, τήν ὁποία ὅμως ὑπονοεῖ πάντοτε ὁ Νικόδημος. Ὁ Θεός τοῦ Νικοδήμου δέν εἶναι ἀτεγκτος κριτής, προβολή τῶν ἡγεμόνων τῆς φραγκικῆς φεουδαρχίας, ἀλλά Πατέρας πλήρης οἰκτιρμῶν καί φιλανθρωπίας. Ὁ στόχος τοῦ Νικοδήμου εἶναι νά μισήσει ὁ ἄνθρωπος καί νά σιχαθεῖ τήν ἁμαρτία, καί τό «μοτίβο» τῆς «προσβολῆς» τοῦ Θεοῦ εἶναι πολύ βοηθητικό σ’ αὐτή τήν κατεύθυνση. Ἡ χρήση,

ἐξ ἄλλου, τῶν κανόνων τοῦ Νηστευτοῦ στοχεύει στό νά βοηθηθεῖ ὁ πιστός νά συλλάβει τήν ἔκταση καί πολυπλοκότητα τῆς ἁμαρτίας καί τήν βαρύτητά της ὡς ψυχικῆς ἀσθενείας. Ὁ Νηστευτής στάἐπιτίμιά του εἶναι ἐπιεικέστερος καί λέγει ὁ Νικόδημος: «Σέ ἐκανόνισα κατά τόν συγκαταβατικόν Νηστευτήν», συμπληρώνοντας ὅμως: «Τόν ὁποῖον ἐδέχθη καί δέχεται ὅλη κοινῶς ἡ Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων». Τά ἐπιτίμια κατά τόν Νικόδημο εἶναι «φάρμακα»γιά τήν θεραπεία τοῦ πιστοῦ. Καί, ὅπως γράφει, οἱ Πνευματικοί εἶναι «οἱ ἰατροί ἐκεῖνοι καί πανδοχεῖς, τούςὁποίους ἐκατάστησεν ὁ Θεός εἰς τό Πανδοχεῖον τῆς Ἐκκλησίας, διά νά ἐπιμελῶνται τούς ἀσθενεῖς, ἤτοι τούς ἁμαρτωλούς ἐκείνους, πού πληγώνονται ἀπό τούς νοητούς ληστάς, δαίμονας»20.

Τό ἴδιο πνεῦμα διέπει καί τή χρήση καί τῶν ἄλλων σχολαστικῶν ὅρων. Ὁ ὅρος «ἐξιλέωσις» σημαίνει ὅτι καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά γίνει δεκτικός τοῦ θείου ἐλέους καί ἔτσι δεκτός ἀπό τόν Θεό μέ τόν πνευματικό του ἀγώνα. Τό πρόβλημα, συνεπῶς, βρίσκεται στόν ἄνθρωπο καί ὄχι στόν Θεό21. Ὁ Θεός τοῦ Νικοδήμου εἶναι πάντα ἵλεως, συγκαταβατικός καί σπλαγχνικός. Στόν δυτικό νομικισμό ὁ ἁμαρτωλός στέκεται «μόνος καί ἔνοχος ἀπέναντι σέ ἕναν ἀμείλικτο δικαιοκρίτη καί τιμωρό Θεό, πού διψάει ἀκόρεστα ἱκανοποίηση, τῆς προσβεβλημένης ἀπό τήν ἀνθρώπινη ἁμαρτία δικαιοσύνης του»22. Ὁ Θεός ἐκεῖ ἀπαιτεῖ «τήν τιμωρία τοῦ ἁμαρτωλοῦ», κινούμενος ἀπό τή «σαδιστική ἀμετρία τοῦ πληγωμένου ἐγωϊσμοῦ του»23. Τά ἐπιτίμια, ἔτσι, εἶναι στή Δύση ποινές, τό λύτρο πού «πρέπει νά πληρώσει ὁ ἁμαρτωλός»24.

Οὐδεμία σχέση ἔχει μ' αὐτά ἡ ποιμαντική τοῦ Νικοδήμου. Ἡ γλώσσα τοῦ Ἐξομολογηταρίου εἶναι ἡ συνήθης γλώσσα τῆς ἐποχῆς, ἡ σημαντική της ὅμως εἶναι πατερική. Ὁ Νικόδημος, ὅπως πιστεύουμε, θέλει νά ἐντάξει στό ὀρθόδοξο πλαίσιο τίς ἐπικρατοῦσες στήν ἐποχή του ἀπόψεις, «συνδυάζοντας τίς ὑπάρχουσες τάσεις»25. Μερικά παραδείγματα: Λέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι ἡ ἁμαρτία «βεβηλώνει» τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ καί «ὑβρίζει» τήν Χάρη Του. Ἀναπαράγει ὅμως τό Ἑβρ. 10,29: «*Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καί τό αἷμα τῆς διαθήκης κοινόν ἡγησάμενος καί τό πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας*»; Γράφοντας γιά τήν ἁμαρτία, ὅτι συγχωρεῖται «μέ τήν ἄπειρον ἱκανοποίησιν» τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀποδίδει πιστά τό Τίτ. 3,5: «*Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλά κατά τό αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διά λουτροῦ παλιγγενεσίας*». (Πρβλ. Α΄ Ἰω. 1,7).

Οἱ ὅροι ἐπίσης «τιμωρία», «ἐχθρός τοῦ Θεοῦ», «ὀργή τοῦ Θεοῦ», «ἔνοχος», εἶναι στόν Νικόδημο ἀπαλλαγμένοι ἀπό κάθε δικανική σημασία. Τό ὑπόβαθρό του εἶναι πάντα ἁγιογραφικό καί πατερικό. Παραπέμπει λ.χ. στόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης: «*Ὥσπερ τόν μισθόν λήψεται, καθώς φησίν ὁ Ἀπόστολος* (πρβλ. Α΄Κορ. 3,3), *κατά τόν ἴδιον κόπον ἕκαστος, οὕτω πάντως καί τήν τιμωρίαν ἐπί τῶν κατά δύναμιν πόνων ὁλιγωρίᾳ*»26. Ἀλλά καί ὁ ἱ. Χρυσόστομος διδάσκει: «*Τούτους καί ἡμεῖς μάθωμεν τῆς φιλανθρωπίας τούς νόμους... Καί γάρ ἵππον, ἂν ἴδῃς κατά κρημνόν φερόμενον,*

χαλινόν ἐμβάλλεις, καί ἀναχαιτίζεις μετά σφοδρότητος, καί μαστίζεις πολλάκις, καίτοι γε τοῦτο κόλασίς ἐστιν. Ἀλλ' ἡ κόλασις αὐτη σωτηρίας μήτηρ ἐστί. Οὐτω καί ἐπί τῶν ἁμαρτανόντων ποίησον' δῆσον τόν πλημμελήσαντα, ἕως ἂν ἐξιλεώσῃ τόν Θεόν, μή ἀφῆς λελυμένον, ἵνα μή πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ... Μή ὠμότητος νόμιζε τό τοιοῦτο καί ἀπανθρωπίας, ἀλλά τῆς ἄκρας ἱμερότητος καί ἀρίστης ἰατρείας καί πολλῆς κηδεμονίας»27. Αὐτή εἶναι ἡ ποιμαντική θεραπευτική τῆς αὐθεντικῆς χριστιανικότητας, καί αὐτῆς τῆς παράδοσης εἶναι φορέας καί ὁ Νικόδημος.

Δύο λόγια μόνο καί γιά τήν «Χρηστοήθεια»28. Ἀντιμετωπίσθηκε ὅπως τό Ἐξομολογητάριο, μέ βάση τά ἰσχύοντα στή σχολαστική Δύση. Καί στήν περίπτωση αὐτή πάλι συγκρούονται οἱ Φιλοσοφοῦντες καί Μεταφυσικοί μέ τούς ἐντεταγμένους στήν πατερική παράδοση τῆς ἀσκησης καί κάθαρσης.

Π.χ. ὁ Ἰησουΐτης Podskalsky29 δείχνει τοὐλάχιστον ἔκπληξη, ὅταν λέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι ὁ Χριστός «δέν ἐγέλασε ποτέ»30. Ὁ Νικόδημος ὅμως ἄλλα ἐννοεῖ. Ὁ Χριστός δέν ἐκάγχασε, διακωκωδώντας τόν συνάνθρωπο. Γράφει ὁ Νικόδημος: «*Ἐντραπῆτε, ἀδελφοί, ἀπό τήν ζωήν καί τό παράδειγμα, ὅπου μᾶς ἀφῆκεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διότι αὐτός εἰς ὅλην τήν περίοδον τῆς ἐπί γῆς αὐτοῦ πολιτείας δέν φαίνεται εἰς κανέν μέρος τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων γεγραμμένον ὅτι ἐγέλασε*». Παραπέμπει ὅμως εἰς τόν Μ. Βασίλειον: «*Κατά τόν Μέγαν Βασίλειον λέγοντα καί ὁ Κύριος, τά μέν ἀναγκαῖα (=ἀδιάβλητα) πάθη τῆς σαρκός ὑπομείνας φαίνεται..., γέλωτα δέ μηδαμοῦ παραδεξάμενος, ὅσον ἐκ τῆς τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας*»31. Συνεχίζει δέ ὁ Νικόδημος: «*Τούς δέ γελῶντας, ἐξ ἐναντίας, ἐταλάνισε καί ἐθρήνησεν εἰπών΄ οὐαί ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καί κλαύσετε»(Λουκ. 6,25). Ὁ Χριστός, συμπληρώνει, μολονότι ἀναμάρτητος, ἔκλαυσε, ἐνῶ ἡμεῖς πού εἴμαστε ἁμαρτωλοί γελᾶμε*».

«*Εἰ δέ Χριστός, συνεχίζει, δέν ἐχοράτευεν, οὔτε ἐγέλασε ποτέ εἰς ὅλην του τήν ζωήν, πῶς ἐσεῖς ἀσύνετοι δέν ἐντρέπεσθε νά γελᾶτε καί νά χορατεύετε;*». Πάλιν ὅμως παραπέμπει στόν Χρυσόστομο32. Οἱ γέλωτες πού καυτηριάζει ὁ Νικόδημος πατερικά, εἶναι ἡ «εὐτραπελία», οἱ «χορατάδες», κ.τ.λ.33. Εἶναι οἱ γέλωτες, πού προέρχονται ἀπόμία μή καθαρμένη καρδία. Προτρέπει ὅμως νά γελᾶ ὁ χριστιανός, ἀλλά χωρίς νά εὐτελίζει τόν ἄλλο. Γράφει: «Καί τοῦτο δέ τό χαμόγελο νά τό κάμνετε, γιά νά δείξετε μέ αὐτό τήν χαροποιάν διάθεσιν τῆς καρδίας σας καί νά πληρώσετε τό γεγραμμένον ἐκεῖνο, ὅτι ΄καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει΄» (Παρ. 15, 14)34.

Ὁ Νικόδημος θέλει νά δείξει, ὅτι ὅποιος δέν συμπεριφέρεται φυσικά καί ἀβίαστα κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ἀποδεικνύει ὅτι δέν ἔχει φθάσει ἀκόμη στό ἐν Χριστῷ ἦθος καί συνεπῶς καλεῖται νά συνειδητοποιήσει τό ἔλλειμμά του. Ἡ πατερικότητα τοῦ Νικοδήμου φαίνεται καί ἀπότό ὅτι καταγράφει καί τήν πατερική ἑρμηνεία τῶν ὅρων «γέλως» καί «γελῶ», ἐπικαλούμενος τόν Μ. Βασίλειο: «*Τά ὀνόματα ταῦτα δηλοῦσιν ὄχι τόν καγχασμόν τοῦτον καί ἀπαίδευτον γέλωτα, ἀλλά τήν χαράν τῆς ψυχῆς καί*

φαιδράν διάθεσιν»35.

Ὅλα αὐτά ὅμως ἀποκαλύπτουν τό πόσο πρόχειρα καί ἐπιφανειακά ἀντιμετωπίζεται ὁ Ἅγιος Νικόδημος, ὁ ὁποῖος δέν προσφέρει ἠθικολογικές ἐντολές, ἀλλά προσπαθεῖ νά ὁδηγήσει στό ἐν Χριστῷ ἦθος, πού εἶναι ὁ καρπός τοῦ ἐνοικοῦντος στόν ἀληθινό Χριστιανό ἁγίου Πνεύματος (Γαλ. 5,22).

Σημειώσεις:
1. GerhardPodskalsky(μετ. π. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ), Ἡ Ἑλληνική Θεολογία ἐπί Τουρκοκρατίας 1453-1821.Ἡ Ὀρθοδοξια στήσφαίρα ἐπιρροῆς τῶν δυτικῶν δογμάτων μετά τήν Μεταρρύθμιση, Ἀθήνα 2005, σ. 466 ἐπ.(470-471). Βέβαια καί ὁ Podskalsky, ἀναφερόμενος στά δυτικά ἔργα, πού «χρησιμοποίησε» ὁ Νικόδημος, παρατηρεῖ «προσαρμοσμένα στήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα» καί προσδίδοντας (ὁ Νικόδημος) «ἐντονότερο βιβλικό καί πατερικό χαρακτήρα, ἀπ'ὃ,τι τό πρωτότυπο (470)

2. Βλ. π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, Τό «Ἐξομολογητάριον» τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, στήν Ἐπιστ.Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, τ. ΛΔ'(1999), σ. 191-208. Τοῦ Ἰδίου, Ἡ Χρηστοήθεια τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου καί τό κοινωνικό φιλοκαλικό ἦθος, ΕΕΘΣΠΑ, τ. ΛΘ(2004),σ.251-268.

3. Ang. Amato, SDB, IlSacramentodellaPenitenzanellaTeologiaGrecoortodossa, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 300-329.Πρβλ. π. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, Τό «Ἐξομολογητάριον», σ.194.

4. PaoloSegneri, Ὁ Μετανοῶν Διδασκόμενος. Μιά μετάφραση τοῦ Ἐμμανουήλ Ρωμανίτου. Εἰσαγωγική μελέτη-έπιμέλεια κειμένου Βασίλειος Τσακίρης, Ἐκδ. Θεσβίτης.

5. PaoloSegneri, Ὁ Πνευματικός Διδασκόμενος. Μιά μετάφραση τοῦ Ἐμμανουήλ Ρωμανίτου. Εἰσαγωγική μελέτη-ἐπιμέλεια κειμένου Βασίλειος Τσακίρης, ἐκδ. Θεσβίτης.

6. Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης. Ὁ βίος καί τά ἔργα του (1749-1809), Ἀθῆναι 1959,σ. 181.

7. Νικόδημος Ἁγιορείτης, Βίβλος τῳόντι ψυχωφελεστάτη καλουμένη Ἀόρατος Πόλεμος, Βενετία 1796 ((Podskalsky, σ. 470).

8. Νικόδημος Ἁγιορείτης, Βίβλος τῳόντι ψυχωφελεστάτη καλουμένη Γυμνάσματα Πνευματικά, Βενετία 1800 (Podskalsky, σ. 470).

9. Βλ.Ἐμμανουήλ Φραγκίσκος, Ἀόρατος Πόλεμος (1796) «Γυμνάσματα Πνευματικά» (1800). Πατρότητα τῶν «μεταφράσεων» τοῦ Νικόδημου Ἁγιορείτη, Ἀθήνα 1993. Ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδ. Ὁ Ἐρανιστής, τ. 19(1993) σ. 102-135.

10. Στό ἴδιο, σ. 127.

11. Βλ. Ἀρχιμ. Ἀμφιλόχιος Ράντοβιτς, (σήμερα Μητροπολίτης Μαυροβουνίου), Ἡ φιλοκαλική Ἀναγέννηση τοῦ XVIIIκαί XIXαἰ. καί οἱ Πνευματικοί Καρποί της, Ἀθῆναι 1984.

12. Βέβαια ὁ Podskalsky, μέ τό ἐνωτικό πνεῦμά του, ἐπιμένει στό ὅτι ὁ Νικόδημος «μολονότι ἔδινε πολλές διαβεβαιώσεις γιά τήν ὀρθοδοξία του, κατόρθωσε νά ἐνσωματώσει ὀργανικά (sic) στόν πολύχρωμο κόσμο τῆς Ἀνατολῆς τή δυτική, ἀλλά καί κοινή ἐν τέλει – ὡς προγενέστερη τοῦ Σχίσματος- πνευματικότητα, μέ τήν ὁποία εἶχε ἐξοικειωθεῖ ἀπό τή νεότητά του στή Νάξο» (σ. 472/3). Βέβαια, τό ἐρώτημα εἶναι κατά πόσον ἡ πρό τοῦ σχίσματος πνευματικότητα σώθηκε τελικά στήν ἐκφραγκευμένη παπική Δύση.

13. Βλ. ΘΗΕ 6(1965) στ. 1210/11 (Γ. Μαντζαρίδης).

14. Ὅπ. π., σ. 181 ἐπ.

15. Χρῆστος Γιανναρᾶς, Ὀρθοδοξία καί Δύση στή νεώτερη Ἑλλάδα, Ἀθήνα 1992, σ. 181 (καί σημ. 2). Τή θέση αὐτή βέβαια, συμμερίζονται καί ἄλλοι λόγιοι, ὅπως ὁ καθηγητής Χρ. Πατρινέλης, [Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, ΙΑ΄(1975) σ. 132]: «Εἶναι ἐπομένως δύσκολο νά θεωρηθῆ ἡ διδασκαλία τῶν Κολλυβάδων στό σύνολο της ὡς ἀπαύγασμα τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος, ὅπως συχνά λέγεται . Ἐξ ἄλλου ὁ εὐσεβιστικός καί καζουϊστικός χαρακτήρας τῶν ἐπίσης δημοφιλῶν ἔργων τοῦ Νικοδήμου, Ἑξομολογητάριον καί Πηδάλιον ἐλάχιστα συμβιβάζεται μέ τό μυστικιστικό πνεῦμα».

16. Στό ἴδιο, σ. 206. Βλ. τήν «Ἀνακοίνωσιν Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους» μέ τόν τίτλο: Ἀναίρεσις τῶν πεπλανημένων θέσεων τοῦ κ. Χρ. Γιανναρᾶ περί τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου», (Ὀρθόδοξος Μαρτυρία, ἀρ. 40/1993,σ. 2-10). Οἱ Συντάκτες τοῦ σπουδαίου αὐτοῦκειμένου σημειώνουν: «’Εάν εἰς τό ἔργον του παρεισέφρησαν ἀνεπιγνώστως, δι’ εὐνοήτους ἱστορικούς λόγους, καί μερικαί ἐκφράσεις, ὑπενθυμίζουσαι τήν σχολαστικήν Θεολογίαν, αὗται οὐδόλως θίγουν τήν ἐν γένει ὀρθόδοξον προοπτικήν καί γραμμήν τοῦ ἔργου του».

17) Γιά τήν ἱστορία τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου στήν ἑλληνόφωνη Ἀνατολή βλ. π. Β.Καλλιακμάνη, «Ἡ διδασκαλία περί ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης στή νεοελληνική θεολογία», Γρηγόριος Παλαμᾶς 71(1988), σ. 529-537. Πρβλ. π. Γ.Δ.

Μεταλληνοῦ, «Ἡ περί ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης διδασκαλία καί ἡ νεοελληνική κατηχητική καί κηρυκτική πράξη», στό Λόγος ὡς Ἀντίλογος. Θεολογικά δοκίμια, Ἀθήνα 1992, σ. 85-98.

18. Θεία Λειτουργία Ἰω. Χρυσοστόμου.

19. Εἶναι σημαντικό ὅτι ὁ Ἅγιος ἀντλεῖ ἐδῶἀπό τό «Περί Μυστηρίων»ἔργο τοῦ Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου, θεολογικῆς αὐθεντίας στή δουλεία (‘Εξομολογητάριον, σ. 199). Στόν Σεβῆρο ὁ ὅρος «ἱκανοποίησις»ἔχει καθαρά ὀρθόδοξο χαρακτήρα. Amato, ὅπ. π.,σ.67 ἑξ.)

20. Ἐξομολογητάριον, σ. 4.

21.Παρατηρεῖ ὁ ἱ. Χρυσόστομος: «Ὁ Θεός οὐδέποτε ἐχθραίνει, ἡμεῖς ἐσμέν οἱ ἐχθραίνοντες».

22. Χρ. Γιανναρᾶς, ὅπ.π., σ.201-202.

23. Στό ἴδιο, σ. 202.

24. Στόἴδιο,σ. 203.

25. π. Βασ. Καλλιακμάνης, ὅπ. π., σ. 536.

26. «Κατά Εὐνομίου, Λόγ. ΙΒ΄. PG. 45,884. Ἐξομολογητάριον, σ. 19. Ἂς θυμηθοῦμε τήν «Προσευχήν Μανασσῆ, βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, στό Μ. Ἀπόδειπνο, πού γλωσσικά βρίσκεται σέ ἀντίθεση μέ τήν «Εὐχήν τοῦ Μ. Βασιλείου», ἀλλά διαβάζονται καί οἱ δύο στήν Ἀκολουθία.

27. Ὁμιλία ιδ΄στή Β΄ Κορινθίους. PG 61,502.

28. Βιβλίον καλούμενον Χρηστοήθεια τῶν Χριστιανῶν...Φιλοπονηθεῖσα παρά τοῦ ἐν Μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἁγιορείτου..., Ἐνετίησιν 1803.

29. Ὅπ. π., σ. 471.

30. Χρηστοήθεια..., σ. 165. Ἡ ἐπισήμανση αὐτή τοῦ Νικοδήμου ἀπαντᾶ πρῶτα στό «Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον».

31. Ὅροι κατά πλάτος ιζ΄.PG31,361 ἐπ.

32. Χρηστοήθεια, σ. 134. Βλ. ἱ. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία ιζ΄ εἰς τήν πρός Ἐφεσίους.

PG62, 119 ἐπ.

33. Χρηστοήθεια, σ. 137.

34. Στό ἴδιο, σ. 139.

35. Ὅροι κατά πλάτος ιζ΄.P.G. 31, 961.
(Απόσπασμα από το βιβλίο "Ήθος ελευθερίας" (σελ. 128-140), π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Εκδόσεις "Αρμός")

(Πηγή ψηφ. κειμένου: oodegr.com*)*